

36. Республіканець (Катеринослав). – 1919. – 3 січня.
37. Дзвін (Олександрівськ). – 1919. – 14 січня.
38. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр. – Б.м., 1921. – Т. IV.
39. Республіканець (Катеринослав). – 1919. – 12 січня.

Summary

Author characterizes regional features of South Ukraine under power of Directory. It's put characteristics of right-bank part and left-bank part of South. Author proved that events in South Ukraine were proceeded according all-Ukrainian tendencies. It's established the residential population gave support the Directory.

О. М. Любовець

ІДЕЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДИРЕКТОРІЇ УНР

Історичний досвід показує, що успіх національного державотворення не в останню чергу залежить від вибору форми організації влади та методів її здійснення. Створення ефективних і авторитетних органів управління дає можливість політичному провладу найповніше реалізувати свою стратегічну програму суспільно-економічних перетворень, виправдати сподівання, покладені на нього громадськістю. І навпаки, відсутність чітко організованого, сильного адміністративного апарату посилює анархічні та охлократичні тенденції в суспільстві, стає однією з причин втрати влади тою чи іншою політичною силою. Особливо це торкається перехідних, переломних періодів історичного розвитку, до яких, безсумнівно, відноситься доба Української революції 1917-1920 років.

У вітчизняній та закордонній літературі стало вже традиційним серед причин поразки національно-визвольних змагань 1917-1920 років називати нездатність політичних лідерів розробити та втілити в життя адекватну тодішнім умовам модель державного будівництва. В найбільшій мірі це стосується періоду Директорії, коли боротьба навколо вибору форм організації влади набула загостреного характеру.

Дискусії провідних політичних сил точилися в межах двох основних підходів – парламентська демократія західного типу та радянська влада більшовицького зразка. Результатом цих дискусій стало вироблення власного “третього шляху” – “трудового принципу” державного управління, за яким повинна була створитися така вертикаль влади: на місцях – губернські та повітові трудові Ради, а в центрі – Конгрес трудового народу.

Провідники УНР щиро були переконані, що “трудовий принцип”, як влада всього трудового народу, на протигагу більшовицькій “диктатурі пролетаріату” був більш адекватним тогочасній політичній ситуації. Їм здавалося, що була знайдена формула, яка могла задовольнити відразу кілька умов – засвідчити, що Директорія є владою трудового селянства і робітників; вибити ґрунт з-під більшовицької агітації; довести Антанті, що УНР формується не в більшовицьких формах. До того ж, на вибір таких форм державотворення впливала й особливість етносоціальної структури тогочасного українського суспільства, тобто соціально-класова “неповнота” українського народу і домінування в ньому селянства – єдиного класу, що мав виразно українське “обличчя” поряд із інонаціональним містом [1, с.31-34].

Однак то було скоріше абстрактно-теоретичне розв'язання нагальних проблем. Загалом ідея “трудового принципу” підтримувалася лише УПСР та частиною УСДРП. Інші партії принципово стояли на демократичних позиціях і виступали за скликання всенародного парламенту на основі рівних, пропорційних, таємних виборів. Тому реалізація цього принципу виявилася важко здійсненою. На місцях всю повноту влади реально мали комісари і військові коменданти, які діяли від імені Директорії.

Постійний тиск “з права” змусив врешті-решт державний провід відмовитися від “трудового принципу”. 12 серпня 1919 р. Рада народних міністрів ухвалила Декларацію, в якій йшлося про подальший напрям політики УНР. Ця Декларація стала документом, що символізував поворотний пункт у державному будівництві УНР на основі європейської моделі. У цьому документі уряд заявив, що готує проект закону про вибори в парламент з правами Установчих зборів і про реформування органів місцевого управління на основі всенародного виборчого права. Уряд також закликав до об'єднання всіх демократичних сил, які стояли на позиції самостійності України [2], тобто проголошував курс на створення єдиного національно-демократичного фронту. Положення Декларації підтверджувалися зверненням 14 серпня 1919 р. голови Директорії С. Петлюри до голови РНМ Б. Мартоса [3].

Партії, що стояли на демократичній платформі, вітали такий поворот державного курсу. “Україна” висловлювала надію, що “ми від хитань і нерішучості в питанні державного

будівництва нарешті стаємо на твердий ґрунт” і саме в цьому бачила єдиний шлях до відбудови Української республіки і цілковитої перемоги над зовнішнім ворогом [4].

Але в реальному житті ця зміна політичних орієнтирів слабо впливала на поточне становище УНР, маючи скоріше ідейно-теоретичне, аніж практичне значіння. В контексті цього варто навести міркування автора однієї з тогочасних статей. У статті зазначалося, що в умовах, коли не були ще закріплені військові перемоги республіканської армії, розгорнулася “гаряча партійна баталія” щодо пріоритетності трудового принципу чи парламентаризму. Автор абсолютно слушно розцінював цю дискусію як таку, що відривала увагу урядових структур і всього суспільства від нагальних пекучих проблем – зовнішнього захисту УНР. На його думку, ця дискусія була свідомо національно-політичної аморфності українського проводу, його нездатності зосередити всі сили, увагу й устремління на одній цілі, яка була “питанням життя чи смерті” для України. Автор пропонував “з найбільшою суворістю поставитись до партійних раздорів і до економічної витрати енергії горячих темпераментів” і закликав: “Більше холодности і тверезої роботи! Не час ламати паперові списи, коли недалеко блищать стальові!” [5]. Дійсно, таку позицію можна вважати абсолютно адекватною тодішнім зовнішньополітичним обставинам.

Після прийняття демократичного курсу, наступним кроком проводу УНР була реорганізація РНМ. 27 серпня 1919 р. постановою Директорії Б. Мартос “згідно проханню” був звільнений від виконання обов’язків голови РНМ, але зі збереженням на посту міністра фінансів. Замість нього, новим головою РНМ тою ж постановою був затверджений І. Мазепа із залишенням на посаді міністра внутрішніх справ [6, арк.103]. Зміна прем’єра фактично не відбилася на співвідношенні сил у кабінеті міністрів, як і раніше, він складався з членів УСДРП та УПСР, лише три посади мали зайняти соціалісти-федералісти. Уряд залишився соціалістично-коаліційним із провідною роллю соціал-демократів.

В урядовій заяві, яка з’явилася у пресі, проголошувалася прихильність принципам загального виборчого права при виборах у всі органи народної влади, також обіцялось при першій нагоді скликати парламент з установчими функціями. В аграрному питанні підтверджувалася передача земель великих власників селянству без викупу [7]. По суті, це був компромісний документ, у якому одночасно декларувалися принцип буржуазної демократії та революційний принцип соціалізації землі, що фактично взаємовиключали один одного. На думку укладачів цей компромісний документ мав задовольнити різні політичні сили. Проголошуючи загальне виборче право і парламентаризм, уряд сподівався послабити тиск “правих”, об’єднати українські самостійницькі сили та домогтися визнання незалежності УНР з боку європейських країн. Водночас, розуміючи, що основною вимогою значної частини селян є радикальне розв’язання аграрної проблеми, уряд підтвердив, що твердо виступає за соціалізацію землі і намагається зберегти та розширити соціальну базу української державності.

Після серпневої Декларації ідея якнайшвидшого скликання парламенту, обраного на основі загальних, рівних та прямих виборів, виходить на перший план. Навіть есери на сторінках своєї “Трудової Громади” заявили, що їхня партія “стояла й стоїть за парламентаризм”, обмовивши, правда, що “за парламентаризм бо суті, а не форми” [8]. Парламентаризм розглядався партією як ідея народоладдя і потрібен був для вияву народної волі. Тому есери проголошували, що будуть обстоювати лише ту форму парламентаризму, що найкраще виявлятиме народну волю. Партійний орган переконував, що для закріплення ідеї парламентаризму необхідно, щоб одна його форма еволюційно змінювалася іншою, щоб попередній парламент вирішував про форму майбутнього парламенту. На думку есерів, тодішньою передовою формою парламенту був Трудовий Конгрес, тому саме він, а не окремі партії, повинен був передати владу більш удосконаленому парламенту та визначити форму майбутнього парламенту [8].

Тим часом військово-політична ситуація стрімко змінювалася і безпосередньо впливала на заходи уряду в напрямі скликання парламенту. Оразу ж, як тільки українські війська наприкінці серпня зайняли Київ, була оприлюднена відозва уряду УНР, де йшлося про необхідність “всенародно обраного Парламенту (установчих зборів)” [9]. Однак після здачі Києва денікінцям 31 серпня 1919 р. та відступу від нього української армії з перспективою подальшої втрати території, уряду довелося відмовитися від надій на скликання найближчим часом парламенту. Тому вже 12 вересня 1919 р. за поданням прем’єра І. Мазепи РНМ узяла курс на скликання передпарламенту, виділивши з свого складу комісію для вироблення у трьохдобовий термін відповідного законопроекту [10, арк.31зв.].

У цей час ідею скликання передпарламенту активно підтримали всі українські політичні партії. Хоча, безумовно, різні політичні сили, підтримуючи це гасло, вкладали свій зміст і переслідували свої власні цілі.

УСДРП так мотивувала потребу скликання передпарламенту або Ради Республіки – брак законотворчого органу; неавторитетність, розпорошеність органів місцевої влади і відсутність чітко окреслених прав і обов’язків агентів цієї влади; необхідність безпосереднього зв’язку з

народними масами для намічання безпомилкових засобів державного будівництва; потреба чогось більшого, ніж окремі союзи, “більш авторитетного, не такого однобічного і головне відповідаючого реальним відносинам сил в самій республіці” [див.: 11; 12]. При цьому чітко не окреслювалися функції передпарламенту, робилось навіть припущення, що по його роботі буде видно “чим він взагалі може і буде займатись”. Основне завдання Ради Республіки також визначалося досить туманно: “перш за все контролювати роботу всіх без винятку провідників республіки і з високої трибуни керувати і роботою і настроями широких суспільних верств” [12]. Вважалося, що цей орган, маючи права законодавчої ініціативи, значно допоміг би уряду в його діяльності та підготував би роботу майбутнього парламенту. Водночас есдеки виступали за обмеження прав передпарламенту, підкреслюючи, що йому не можна надавати широких прав, які б зробили його “повноправним господарем цілого краю”, а також не можливо було допустити, щоб він повністю підпорядкував собі діяльність уряду [13]. Це можна пояснити тим, що не маючи підтримки широких верств населення, але маючи домінуюче становище в уряді, партія побоювалася втратити свій вплив на формування державної політики.

Соціал-демократи висловили й ряд міркувань щодо чисельного та представницького складу Ради Республіки. На їхню думку вона мала складатися приблизно з 100-150 депутатів. У представницькому відношенні частина місць відводилася політичним партіям, інша частина (більша) – делегатам, обраним на селянських і робітничих з’їздах, а також представникам органів місцевого самоврядування та кооперативних об’єднань. Що торкається політичних партій, то право надати своїх представників, на переконання есдеків, повинні були мати тільки партії, які стояли на ґрунті самостійності УНР (при тому, наприклад, УДХП не могла мати такого права, бо її розуміння самостійності не поділялося УСДРП). Мотивуючи тим, що в умовах військових дій неможливо адекватно визначити вплив тої чи іншої партії, есдеки вважали, що всім партіям необхідно надати однакове число місць – по два [14]. Реальною ж причиною пропонування подібної “зрівнялівки” слід вважати знову ж таки незначний вплив партії серед населення, особливо селянства. Відчуваючи це, УСДРП не хотіла допустити обрання партійних представників будь-якими територіальними з’їздами.

Ідею передпарламенту активно підтримали й есери. З їхнього боку це мотивувалося бажанням партії посилити свій вплив на державні справи. Лідери УПСР бачили, що партія майже не має впливу на державне життя при домінуванні соціал-демократів в уряді і фактично одноособовій владі С. Петлюри. Тому, з метою перехопити ініціативу, вони самі почали на сторінках свого друкованого органу – газети “Трудова громада” вести агітацію за скликання передпарламенту з представників соціалістичних партій і депутатів, обраних на селянських та робітничих з’їздах, з’їздах земств, кооперативів, професійних союзів та інших громадських організацій. На відміну від есдеків, есери припускали можливість представництва тільки членів соціалістичних партій. Тобто, більшість у цьому органі все одно мала б належати трудящим [15]. Передпарламент розглядався УПСР як тимчасовий законодавчий орган до скликання постійного парламенту і міг бути зібраний протягом місяця. На думку лідерів партії, цей орган через робітників і селян повинен був зв’язати уряд з населенням і стати, як писалося “деякою гарантією” проти персональної політики (прямої натяк на С. Петлюру) та інтриг у державному апараті (зіткнення в уряді між УПСР та УСДРП) [16]. Крім того, есери вважали, що передпарламент – Рада Республіки – мала контролювати роботу всіх без винятку провідників держави [17].

Таким чином, у боротьбі проти одноособової влади С. Петлюри, інтереси есерів об’єктивно співпадали з вимогами правих, які завжди відстоювали парламентсько-демократичні засади державотворення. Останні вітали урядові партії з їхнім “бажанням знайти нарешті правдиві методи до державної будівничої роботи” [18]. Опозиція бажала якнайшвидшого скликання передпарламенту, який би замінив класовий Трудовий Конгрес. Тому 21 вересня Президія УНДС на своєму засіданні ухвалила резолюцію про негайну організацію передпарламенту, який повинен був складатися з представників тільки тих політичних партій і громадських організацій, які стояли на ґрунті української державності та широкої демократії. Він розглядався як тимчасовий орган, який мав функціонувати до скликання постійного парламенту із законодавчими та контролюючими функціями [19, арк. 16].

Загалом погляди урядових і опозиційних партій щодо представництва та функцій передпарламенту принципово не відрізнялися. Тема його утворення й надалі порушувалася і лівими, і правими силами, але Директорія та уряд так і не скликали цього представницького форуму, бо він міг обмежити їхню владу, і насамперед, владу С. Петлюри, до чого головний отаман та голова Директорії ставився вельми негативно. Перешкодили здійсненню цих планів й суто об’єктивні обставини, зокрема, війна з Добрармією Денікіна і наступні драматичні події, пов’язані з воєнними невдачами збройних сил УНР.

Неможливість скликання передпарламенту та парламенту змусила Директорію повернутися до практики скликання Державних нарад. Така нарада відбулася 25 жовтня 1919 р. у Кам'янець-Подільському. Від попередніх Державних нарад вона відрізнялася тим, що основною її метою було узгодження діяльності урядів обох українських республік, виявлення спільних і відмінних позицій та пошук порозуміння. Крім того, з промов Голови Директорії С. Петлюри та прем'єр-міністра І. Мазепи напередодні її роботи можна зробити висновок, що подібні наради повинні були стати постійно діючими до скликання певного органу з парламентськими функціями і частково взяти на себе повноваження передпарламенту [20].

Однак, по суті вона мала чим відрізнялася від проведених раніше нарад. У її роботі традиційно взяли участь представники всіх українських політичних партій, які з позиції власних програмних настанов аналізували поточну політичну ситуацію. Опозиційні партії традиційно піддали критиці політику уряду та наполягали на необхідності притягнення до урядової роботи "всіх слів партійних відтінків українського громадянства" (виступи Чайківського від Соціалістичної селянської партії, Баєра від Української народної партії, М. Корчинського від Української партії соціалістів-федералістів) [21]. Есдек П. Феденко у своєму виступі також зазначив, що одним із базових принципів, на якому повинна була будуватися реальна політика уряду – це національно-демократична форма правління, завершенням якої мав стати парламент. Навіть М. Любинський від УПСР не загострював проблеми форми організації влади, обмежившись зауваженням щодо необхідності реконструкції обох урядів у напрямі створення єдиного центрального органу [21]. Таким чином, на цій нараді не спостерігалось, як зазвичай, різкого міжпартійного протистояння. Коментуючи роботу наради, "Україна" писала, що її завданням, поряд із виявленням громадської думки, було й "дати можливість усім нашим партійним групам знайти спільну мову на ґрунті української національної державності" [22].

Аналізуючи відгуки про нараду в тогочасній пресі, можна помітити певне перебільшення значення самого факту її скликання. Особливо це торкається опозиційних партій, які визначали її з юридичної точки зору як "найпримітивніший сурогат парламентаризму, з функціями чисто дорадчими", що буде збиратися Верховною Владою "в міру фактичної потреби та залежно від обставин". На переконання деяких політичних діячів державна нарада мала стати центром, об'єднуючим усе громадянство, а також повинна була підготувати партійні групи та народні маси до парламентських форм державної організації [20]. Безумовно, такі міркування мали б сенс у більш спокійнішій політичній ситуації, в реальних же умовах це носило чисто теоретичне припущення.

Вже 16 листопада 1919 р. під натиском денікінців провід УНР змушений був евакуюватися з Кам'янець-Подільського, а потім протягом другої половини листопада – початку грудня, продовжуючи втрачати підвладну територію, переїжджати з місця на місце разом із військом, яке невпинно відступало. В результаті практично всі українські партії опинилися поділеними – частина партійних діячів іммігрувала, частина залишилася на окупованій території.

В останні дні грудня 1919 р. відбулися міжпартійні наради, на яких обговорювалася поточна політична ситуація в Україні. На основі цих нарад у першій половині січня 1920 р. була утворена Кам'янецька Національна Рада, яку згодом перейменували на Українську Національну Раду. Її головою став член УПСФ М. Корчинський, який розглядав Раду як майбутній парламент України [23, с.175]. 11 лютого 1920 р. Рада ухвалила резолюцію, в якій основною причиною катастрофи УНР називалася політика Директорії та уряду. Директорія в особі її Голови С. Петлюри визначалася як "тимчасовий орган репрезентації" до скликання народного представництва. При цьому підкреслювалося, що Голова Директорії не має права приймати будь-яких основних законів та укладати договори з іншими державами. Резолюція також вимагала скликання народного представництва (передпарламенту), яке вирішило б питання про верховну владу в УНР та сформувало б уряд [24]. Ця резолюція з огляду на реалії життя виглядає абсолютно утопічною, бо про скликання якого народного представництва могла йти мова, коли Директорія не контролювала вже української території.

Лідери українських партій, що опинилися за кордоном намагалися сконсолідувати всі наявні політичні сили й розробити спільну програму дій. 15-18 березня 1920 р. у Відні відбулися організаційні засідання нової політичної організації – Українського національно-демократичного союзу. До його складу ввійшли УПСФ, УПСФ, УНРП, УДХП і Національно-Демократична партія Галичини. В ухваленій на засіданні політичній платформі визначалися основні цілі Союзу – змагання до об'єднання всіх українських земель в одній самостійній суверенній державі з конституційно-демократичним устроєм, форму якого мав вирішити перший український парламент, обраний на підставі загального виборчого права; проведення аграрної реформи з метою забезпечення землею малоземельного та безземельного селянства [25].

З підписанням воєнно-політичної конвенції з Польщею у квітні 1920 р. і успішним наступом українсько-польського війська з'явилася можливість відновлення УНР. Однак, незважаючи на

перші перемоги, ця боротьба вже заздалегідь була приречена на провал. Цей договір негативно сприйняло населення Західної України, яку С. Петлюра віддавав Польщі в обмін на військову допомогу. Без захвату поставилося до нього й населення Наддніпрянщини, не сприймаючи польську владу.

Зважаючи на настрої широких верств населення, і насамперед, селянства, урядові соціалістичні партії відмовляються нести відповідальність за політику УНР. Відповідні рішення ЦК УПСР приймає 7 травня, а ЦК УСДРП – 19 травня [26]. Ці рішення спричинили урядову кризу. 20 травня І. Мазепа заявив про відставку свого кабінету [27, арк.20]. 26 травня новий кабінет очолив есеф В. Прокопович. До нього не ввійшли есери і на цьому їхня урядова діяльність назавжди припинилася. Есдеки ж погодилися на входження своїх представників до нового уряду (чотири члена партії отримали міністерські портфелі), мотивуючи це прагненням обмежити негативний вплив польського союзника на державні справи УНР і забезпечити збереження соціально-політичних здобутків революції [28, с.34].

Основу нового кабінету міністрів склали представники опозиційних до того партій, насамперед, соціалісти-федералісти та самостійники. Персональний партійний склад уряду, а також попередні домовленості соціалістичних партій стали гарантом продовження орієнтації в державному будівництві на європейські загальнодемократичні принципи. Урядова декларація проголошувала, що основним завданням на той час було проведення системи внутрішніх реформ, результатом яких мало стати скликання парламенту та “заведення міцних органів місцевого демократичного самоврядування”. До того як складуться сприятливі умови для скликання парламенту передбачалося сформувати передпарламент із представників населення, місцевих самоврядувань та громадських, політичних, професійних і кооперативних організацій. Передпарламент мав взяти на себе законодавчі функції, які змушена була на той час виконувати РНМ [29].

Такі заяви уряду були схвально сприйняті колишніми опозиційними партіями. “Громадське слово” із задоволенням писала, що покінчено з всякого роду комуністичними збоченнями й експериментами, що державна політика буде йти “шляхами, вказаними західноєвропейською практикою, а не московсько-азіатськими манівцями” [30]. Схвально до урядової програми поставився й С. Петлюра, зазначивши, що це “суть і мої думки” [29].

У процесі визволення української території від радянського режиму на сторінках преси знов активно починає обговорюватися питання організації влади. Так, частина політичних діячів, які перебували у Кам'янець-Подільському, розробили проект закону про форму державного устрою та порядок законодавства УНР. Цей проект відбивав позицію так званих правих партій і есдеків. Щодо державного устрою зазначалося, що Українська держава мала бути народною республікою, в якій верховна влада належала б цілому народові й виявлялася через парламент, вибраний на підставі “почвірного виборчого права”. До скликання парламенту передбачалося, що законодавча влада буде належати Державній Народній Раді, сформованій на підставі окремого закону зразу ж після відновлення урядового центру й незалежно від розміру контролюваної території [31].

Днем відкриття Ради призначалося 16 травня. Її загальна кількість мала становити 161 чол., зібрання яких планувалося робити поетапно. Спочатку передбачалося закликати 87 осіб, потім протягом двох тижнів з моменту організації адміністрації в 15 повітах України додатково закликалися б до праці ще 49 чол., а потім не пізніше двох тижнів після організації адміністрації в 30 повітах повинні були зібратися й решта членів. Діяльність Ради мала припинитися за тиждень до відкриття постійного законодавчого органу. До цього законопроекту додавалися й три списки партій та організацій із зазначенням кількості членів від кожної з них, які повинні були увійти до складу Ради. У повному складі (161 чол.) у відсотковому відношенні партіям відводилася така кількість місць: УСДРП, УПСР, Бунд, Палей-Ціон, Об'єднані соціалісти – 30%; УПСФ, ССП, Фольке-Партей, Цеіре-Ціон – 18%; УНРП, УПСС, УДХП, сіоністам – 13%; українським більшовикам, боротьбистам, нежалежникам – 5,5%; РСДРП, кадетам – 3,7%; ППР, людовцям – 2%; неполітичним організаціям, науковим товариствам, кооперативам – 16%; Селянській спілці – 11,7% [32].

Таким чином, видно, що укладачі документу намагалися закріпити демократичний принцип представництва, бо до складу Ради повинні були увійти представники практично всіх політичних партій, які діяли на терені України на той момент, незалежно від їхньої національної належності та ідеологічного спрямування. Показовим є й той момент, що передбачалося надати місця й ліворадикальним партіям, включаючи, навіть, й українських більшовиків.

За проектом досить широкі повноваження надавалися Директорії. Вона проголошувалася органом верховної влади Республіки й мала здійснювати її виключно через Раду й Кабінет Народних Міністрів. Директорія в особі свого Голови повинна була репрезентувати УНР; призначати голову, затверджувати ухвалені Державною Народною Радою закони та підписувати

ухвалені або затверджені нею міжнародні умови; затверджувати ухвалені РНМ призначення й звільнення та видавати на пропозицію Ради або кабінету міністрів акти і амністії. Директорія також мала право законодавчої ініціативи.

Цікавою була реакція на цей законопроект з боку київських політичних кіл. В. Садовський у “Громадському Слові” виступив із критикою законопроекту, назвавши його утопічним проектом і емігрантською творчістю, яка не могла відійти від рівня схеми Центральної Ради і не враховувала досвід більшовицького панування в Україні. Запропонована схема організації влади назвалася “гнилою в самій своїй основі”, бо вона не враховувала умови військового часу, передаючи законодавчу владу в руки Державної Ради. На думку автора, поточний політичний момент вимагав створення еластичної гнучкої системи влади, навіть припускалася можливість створення режиму, наближеного до військової диктатури. Появу таких поглядів слід розглядати як наслідок перебування під більшовицькою окупацією. Цей досвід показував, що однією з причин успіхів більшовиків було запровадження диктаторського режиму. З іншого боку, це дає підстави стверджувати, що діяльність по різних боках фронту призводила до певних розбіжностей в середині цілісних колись партій, зокрема, й УПСФ. Ці погляди нагадують позицію соціалістів-самостійників, які завжди підтримували ідею необхідності запровадження певної диктаторської форми правління на час військових дій.

Однак всі ці дискусії навколо можливих схем організації влади знов не вийшли за межі теоретичних баталій. Ніякого законодавчого органу так і не було створено, як і місцевої адміністрації. Єдиними органами влади продовжували бути Директорія та уряд, які не могли вже контролювати ситуацію. Їхня соціальна база поступово все більше звужувалася. Уряду В. Прокоповича не вдалося реалізувати власну програму, бо українсько-польський похід завершився невдачею – у липні 1920 р. радянську владу на Правобережній Україні було знову відновлено. Кабінет В. Прокоповича став останнім урядом, який діяв на терені України.

Протягом жовтня-листопада 1920 р. війська С.Петлюри зробили ще одну спробу відновити владу Директорії. Складнощі внутрішньополітичного життя УНР зумовили відставку кабінету В. Прокоповича та призначення 16 жовтня 1920 р. уряду під керівництвом А. Лівіцького. Але це був вже уряд “без території”. До кінця листопада армія УНР повністю залишила Україну, відступивши на територію Польщі, де й була інтернована. Поразка армії УНР призвела до цілковитого придушення національно-визвольного руху.

Джерела та література

1. Шаповал М. Соціологія українського відродження. – К., 1994.
2. Вісник УНР. – 1919. – 16 серпня.
3. Вісник УНР. – 1919. – 19 серпня.
4. Україна (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 15 серпня.
5. Україна (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 13 серпня.
6. ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 1. – Спр. 26.
7. Український козак (Жмеринка). – 1919. – 20 вересня.
8. Трудова Громада (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 15 серпня.
9. Вісник УНР. – 1919. – 19 вересня.
10. ЦДАВО України. – Ф. 3305. – Оп. 1. – Спр. 9.
11. Робітнич газета (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 17 вересня.
12. Визволення (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 16 вересня.
13. Робітнич газета (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 1 жовтня.
14. Робітнич газета (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 2 жовтня.
15. Трудова Громада (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 5 вересня.
16. Трудова Громада (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 7 вересня.
17. Трудова Громада (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 18 вересня.
18. Україна (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 19 вересня.
19. ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 1. – Спр. 2.
20. Україна (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 30 жовтня.
21. Україна (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 28 жовтня.
22. Україна (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 2 листопада.
23. Доценко О. Літопис української революції (Матеріали й документи до історії Української революції) 1917-1923. – Київ-Львів, 1924. – Т. II. – Кн. 5.
24. Український прапор (Відень). – 1920. – 6 березня.
25. Наш Шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 1 квітня.
26. Вперед (Львів). – 1920. – 8 червня.
27. ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 4. – Спр. 8.
28. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921: В 3 т. – Прага, 1942. – Ч. III.
29. Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 8 червня.
30. Громадське Слово (Київ). – 1920. – 22 травня.

31. Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 26 травня.

32. Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 27 травня.

Summary

The article is analyzed attitudes to idea of convocation Ukrainian Parliament in 1919-1920 by main ukrainian political parties in the period of Durektoria UNR. The author shows main political reasons, which had an influence on party's position in this issue.

О. В. Трачук

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ УНР У ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ

В історії створення та діяльності Директорії УНР особливе місце займає Українська соціал-демократична робітничка партія. Один із її лідерів – В. Винниченко – став основним ініціатором та організатором загального повстання проти гетьмана, першим очолив Директорію. Згодом, його однопартієць С. Петлюра зайняв посаду Голови Директорії. Члени партії складали основу більшості урядів Директорії, з шести прем'єр-міністрів – три були еседеками: В. Чехівський, Б. Мартос, І. Мазепа. УСДРП можна цілком вважати урядовою партією доби Директорії, бо займаючи часто пріоритетне положення в урядах, саме вона формувала основні напрями урядового курсу. З огляду на це, аналіз позиції партії щодо державного устрою УНР є актуальним.

Перебравши владу в свої руки, лідери Директорії повинні були розробити та втілити в життя певну модель державного устрою. Однак проблема полягала в тому, що кожна партія мала власну позицію з даного питання. Спільним було тільки одне, що й було реалізовано – скасування Української Держави та проголошення відновлення Української Народної Республіки. Що торкається форм організації влади в УНР, то існувало два підходи – скликання парламенту та створення рад робітничих, селянських і солдатських депутатів. Навколо цих двох форм організації влади точилися дискусії між партіями та всередині окремих партій.

В УСДРП не існувало єдиної позиції з даного питання – в партії були прибічники як першої, так і другої моделі. Загалом партія підтримала ідею скликання Трудового Конгресу, разом із тим у резолюції ЦК УСДРП “В справі організації влади” від 24 грудня 1918 р. проголошувалося право вільного існування органів трудових мас, в тому числі робітничих і селянських рад як органів об'єднаної революційної демократії [1]. Наявність такого положення в резолюції свідчила про те, що в партії були прихильники радянської влади.

Лідери партії вважали, що розбіжності потрібно було ліквідувати на черговому VI партійному з'їзді. Перед з'їздом значна частина членів партії стояла на позиції парламентської демократії, тому вони цілком підтримали ідею Трудового Конгресу. Протилежну позицію займали члени лівої фракції незалежних, що оформилася наприкінці 1918 р., найактивнішими з них були А. Пісоцький (Річицький), М. Авдієнко, А. Драгомирецький, М. Ткаченко, Ю. Мазуренко, З. Висоцький та ін. Фракція мала певну частину прихильників у ЦК та більшість у Київській організації [2]. Авторитетний лідер партії В. Винниченко хитався між парламентаризмом і радянством, що й стало причиною висунення ним “трудового принципу” на грудневій Вінницькій міжпартійній нараді [3, с.110].

Проти радянської форми влади виступав С. Петлюра. Активну протирадянську позицію займала група катеринославської організації УСДРП під проводом І. Мазепа, І. Романченка і П. Феденка. Вони разом із М. Поршем розробили спільний проект політичної резолюції, який і був згодом прийнятий більшістю з'їзду. Але переконати в цьому провідників незалежних не вдалося – А. Пісоцький, М. Авдієнко і А. Драгомирецький залишилися непохитно на радянській платформі [4, с.77].

Партійний з'їзд пройшов у Києві 10-13 січня 1919 р. У ньому взяло участь 35 делегатів з правом вирішального голосу і 26 з правом дорадчого голосу, які репрезентували біля 2 тисяч членів партії [5]. На ньому розгорнулася гостра дискусія щодо питання організації влади.

Основну доповідь по сучасному моменту від ЦК прочитав А. Пісоцький, який стояв на радянській платформі. Таким чином прихильники рад сподівалися схилити на свій бік решту делегатів з'їзду. Доповідач назвав ради робітничих і селянських депутатів “органами щиронародної влади”. Він доводив, що вся Європа “переживає епоху соціалістичної революції”, а українська революція є однією з її фаз в національних формах. Тому пропонувалося “зійти з етапу” – влада Трудовому Конгресу та перейти до радянської форми влади [6].

А. Пісоцького підтримали у своїх виступах Ю. Мазуренко, М. Ткаченко, А. Драгомирецький та інші незалежні. Вони переконували присутніх, що “роля класу буржуазії